

KÁLECZ-SIMON ORSOLYA

Új dimenziók

LADÁNYI ISTVÁN: HŐSÖK, TEREK:
IDENTITÁSKÉRDÉSEK ÉS TÉRPROBLÉMÁK
KÖZÉP-EURÓPAI REGÉNYEKBEN

Gondolat Kiadó
Budapest, 2012
94 oldal, 1200 Ft

”

A rendszerváltást követően a hagyományosan komparatív alapokon álló magyarországi kroatistikának több új kihívással is szembe kellett néznie. Egyrészt, a Nyugaton már jó ideje létező irodalomelméleti irányzatok eredményei, megközelítései Magyarországon is teret nyertek, ami az összehasonlító irodalomtudomány válságának felismerését is magával hozta, így az újszerű elméleti megközelítések recepciója mellett a korábban alkalmazott megközelítések újragondolása is szükségessé vált. A másik kihívást a horvát és a magyar irodalom szemlélete, problémái között megnyíló szakadék okozta. Bár a II. világháború és a rendszerváltás közötti időszakban, a magyarság és a horvátság hasonló berendezkedése, politikai helyzete okán, az irodalmakban is párhuzamos jelenségek mutathatók ki, ám a háborúval, s az ebből eredő egyéni és kollektív traumákkal való szembenézés kényszere más kihívások elé állította a horvát és a magyar irodalmat, ami némileg megnehezítette a köztük folyó párbeszédet. A kérdés tehát az volt, hogy mi a teendő a horvát posztmodernnel, illetve, tágabb értelemben véve, hogyan emelhetők be a magyar kroatistikai diskurzus terébe azok a szerzők, akiknek az esetében nem mutathatók ki a magyar irodalomhoz fűződő közvetlen genetikai kapcsolatok.

Az 1990-es évek végétől kezdve egyre-másra láttak napvilágot azok a kroatistikai tanulmánykötetek és monográfiák, amelyek mindkét kihívásra frappáns választ adtak. Újszerű, friss elméleti megközelítéseket kínáltak, emellett a magyar kroatisztika hagyományos témái – a régi horvát irodalom és Miroslav Krleža munkássága – mellett számos más szerzőt és korszakot is bevontak a vizsgálódásaikba. Közülük elsősorban Fried István, Lukács István, Medve A. Zoltán és Virág Zoltán nevét érdemes kiemelnünk, akiknek munkásságát – a magyar kroatisztika aktuális trendjeinek ismertetése

keretében – *A közelmúlt magyar irodalmi kroatiztikája* (Slavia Centralis 2012/2, 70–81) című tanulmányomban mutattam be. A témaválasztás, módszertani alapok, valamint elmélyültsége és szakmai igényessége okán nem kétséges, hogy Ladányi István új könyve is ebbe a körbe sorolható.

A karcsú kötetben négy tanulmány kapott helyet, amelyek – a magyar vonatkozású műveiről ismert horvát írófejedelem, Miroslav Krleža mellett – elsősorban a horvát és a magyar posztmodern szerzők munkásságára koncentrálnak. A szövegekben ugyanakkor a szerb Danilo Kiš, illetve a délszláv és a magyar irodalmi hagyomány felől egyaránt megközelíthető Sinkó Ervin neve is feltűnik.

Komparatistaként Ladányit korántsem a genetikai kapcsolatok és tipológiai párhuzamok érdeklik, hanem a posztmodern irodalmi diskurzus olyan alapkérdései, mint a regénytér problémái, az identitás és annak megalkotottsága, valamint az irodalmi szövegek valóságreferenciája. Bár a tanulmányok jellemzően mélyen személyes történeteket elbeszélő, gyakran önéletrajzi ihletésű irodalmi művekből indulnak ki, az elemzés során mégis a posztmodern irodalom legalapvetőbb kérdéseire, dilemmáira reflektáló elvont következtetések szférájába emelkedünk. Ebből a szempontból talán a negyedik tanulmány a legérdekesebb, amely egy antik eredetű stílusalakzat, az enumeráció metanarratív, sőt, ontológiai jelentőségére irányítja a figyelmet, megmutatva, hogy miként válik az alakzat a posztmodern szövegekben az eredendőnek hitt világrendszerző elvek és szövegkonstrukciós eljárások kérdésessé válásának metaforájává.

Kroatista szemmel olvasva mégis a kötet második tanulmánya a legérdekesebb, amelynek középpontjában a horvát irodalmi kánon egyik legmagasabbra értékelt műve, Miroslav Krleža *Filip Latinovicz hazatérése* című regénye áll. A tanulmány célkitűzése meglehetősen ambiciózus, hiszen a téma irodalma igen gazdag, és a választott kiindulópont – a regény főhősének identitás keresése – is a szöveg bevett megközelítési módjai közé tartozik. Mindezek ellenére azonban az elemzés újszerű, izgalmas témákat nyit meg, és a témába vágó szakirodalommal is képes termékeny dialógust folytatni. A tanulmány fő bravúrja mégis az, hogy a művet a horvát posztmodern egyik kulcsszövegével, Ivan Slamnig *Bátorságunk jobbik fele* című regényével olvassa össze, ami a Krleža-életmű legalaposabb ismerőinek is izgalmas tanulságokkal szolgálhat.

Figyelemre méltó továbbá, hogy a szerző jelentős teret szentel az 1980-as években útjára indult horvát női irodalmi vonulat bemutatásának is, amelynek reprezentatív darabjait, elsősorban a Bóra könyvsorozatnak köszönhetően, immár magyar nyelven is olvashatjuk. A *Hősök, terek* egyik tanulmányának témája Dubravka Ugrešić *A feltétel nélküli kapituláció múzeuma* című regénye, a negyedik tanulmányban pedig – Ugrešić egy másik műve (*A fájdalom minisztériuma*) mellett – a horvát női irodalom egyik alapító szövege, Irena Vrkljan *Marina, avagy az életrajzból* című regénye is a fókuszba kerül. Ladányi azonban nemcsak a női irodalmat kíséri figyelemmel, hanem a horvát (és a magyar!) irodalomról folyó női szempontú diskurzust is. Amellett, hogy számos alkalommal hivatkozik Andrea Zlatar *Tekst, tijelo, trauma* (Szöveg, test, trauma) című, a horvát genderkritika egyik alapító szövegének számító kötetére, az első tanulmány Esterházy-elemzésének fontos inspirációforrása Menyhért Anna *Trafik* című tanulmánya, amely a traumaelmélet nézőpontjából olvassa újra Esterházy Péter *Javított kiadását*.

Módszertani szempontból termékeny eklekticizmus jellemzi a tanulmányokat. Ladányi éppolyan biztonsággal tájékozódik a klasszikus retorika alapfogalmai és a nyugati civilizáció archetipikus képei között, mint a posztmodern meghatározó nyugati teoretikusai (Jan Assmann, Michel Foucault, Paul Ricoeur) és a horvát irodalomtudós-elméletírók (Vladimir Biti, Aleksandar Flaker, Viktor Žmegač és a már említett Andrea Zlatař) munkásságában. A tanulmányokban helyenként érdekes, a magyar kroatisztikában újszerűnek ható megközelítési módokkal találkozhatunk. Bár a magyar nyelvészeti szlavisztika jeles képviselői (Janusz Banczerowski, Nyomárkay István) már számos érdekes tanulmányt szenteltek a konceptuális metaforák analízisének, Ladányi volt az első, aki bebizonyította, hogy ez a vizsgálati módszer a szláv irodalmi művek elemzése során is remekül kamatoztatható. Az elméleti eszköztár alkalmazása is példaszerű: vonalasságnak, vagy az irodalomelméleti *name dropping* látzatát keltő öncélú utalásoknak nyoma sincs, az elméleti referenciák pontosan illeszkednek a tanulmányok vázát jelentő érvelésbe. Így a szövegek szerkezete világos, könnyen átlátható marad, ami a bennük foglalt komplex érvelések befogadását is jelentősen megkönnyíti.

